

A magyar jegybanki szabályozás európai integrációjának további kihívásai

Dr. LENTNER Csaba¹ – KOLOZSI Péter Pál²

A magyar pénzügyi rendszer a kétszintű bankrendszer megteremtése óta eredményes felzárkózási politikát folytat a fejlett piacgazdaságok intézményeihez. A kereskedelmi bankok konszolidációját, majd privatizációját követően egy tőkeerős és prudens működést folytató kereskedelmi bankrendszer alakult ki Magyarországon, és a kereskedelmi banki működésre hatást gyakorló Magyar Nemzeti Bank (MNB) monetáris politikája is folyamatosan alkalmazkodik az Európai Központi Bank (EKB) direktíváihoz. Az európai uniós csatlakozás jó alapokat biztosít ahhoz, hogy Magyarország az euróövezetnek is tagjává váljon. A tanulmány első részében bemutatásra kerül a magyar gazdaságpolitikai átalakulás végcéljének tekinthető eurózónában alkalmazott monetáris politikai gyakorlat, majd pedig a magyar jegybank további integrációs kötelezettségeinek ismertetésére kerül sor - mindez történelmi dimenziókban és az EKB direktíváit is figyelembe véve.

Kulcsszavak: jegybank, szabályozás, integráció, Európai Központi Bank, Magyar Nemzeti Bank, euróövezet.

1. Bevezetés: A Római Szerződéstől az euróig – rövid történeti áttekintés

A tagállamok közös monetáris, illetve gazdaságpolitikájának ötlete nem szerepelt az európai integrációs folyamatot elindító „alapító atyák” konkrétan megfogalmazott tervei között. Az 1958-as Római Szerződéssel életre kelt Európai Gazdasági Közösség (EGK) eredetileg szinte kizárólag a tagországok közötti vámunió, illetve a közös agrárpolitika megvalósítására korlátozódott, monetáris politika együttműködésről, illetve unióról nem volt ekkor még szó. A nemzeti pénzügypolitikák összehangolására ebben az időben nem is nagyon volt szükség, az európai devizák ugyanis az ekkor még kielégítően működő Bretton Woods-i rendszernek voltak a tagjai.

Első alkalommal 1962-ben merült fel egy közös európai pénz bevezetésének ötlete, méghozzá az Európai Bizottság (EB) jóvoltából. Egy pár évvel később

¹ Dr. habil. Lentner Csaba, kandidátus, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Sopron.

² Kolozsi Péter Pál, egyetemi adjunktus, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Sopron.

készült el a luxemburgi miniszterelnök, Pierre Werner vezette szakértői csoport által jegyzett Werner-jelentés, ami már konkrétan egy gazdasági és monetáris unió megvalósításának tervét tartalmazta. A jelentés megjelenésével párhuzamosan hívták életre a tagállamok a szakirodalomban az „európai monetáris kigyó” néven ismertté vált monetáris együttműködést, 1979-ben pedig megszületett az Európai Monetáris Rendszer (EMR). Az EMR az európai devizák nagy részét egy közös árfolyamrendszer részévé tette, és elszámolási egységként bevezette az ECU nevű valutakosár-pénzt is³, amit sokan a későbbi euró előfutárának tartottak, illetve tartanak. A közös árfolyamrendszer a magyar nyelvű szakirodalomban is az angol verzió (exchange rate mechanism) rövidítésként (ERM) terjedt el.

A Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) elindításáról 1988-ban döntöttek a tagállamok, és meg is bíztak a konkrét tervek elkészítésével egy grémiumot, amelyet Jacques Delors, akkori bizottsági elnök vezetett, és amelynek tagja volt számos szaktekintélyen és a tagállami jegybankelnökökön kívül a magyar származású Lámfalussy Sándor is. Az 1989-ben elkészült Delors-jelentés három szakaszban képzelte el a Gazdasági és Monetáris Unió létrejöttét:⁴

- *első szakasz:* a belső piac kiteljesítése, a tagállamok gazdaságpolitikáim közötti eltérések csökkentése, a pénzügyi integráció előtt álló akadályok leépítése, a jegybankok közötti szorosabb együttműködés elősegítése,
- *második szakasz:* felkészülés a harmadik szakaszra, az GMU alapvető intézményeinek felállítása, a gazdasági konvergencia erősítése,
- *harmadik szakasz:* a devizaárfolyamok visszavonhatatlan rögzítése, a rendszert alkotó intézmények felállítása és működésbe helyezése.

A bizottsági javaslat végül az 1992-ben elfogadott Maastrichti Szerződésnek lett része, kisebb módosításokkal. Ebben a szerződésben szerepelnek a Központi Bankok Európai Rendszeréről (KBER), illetve az Európai Központi Bankról (EKB) szóló jegyzőkönyvek. A mindennek előtt a közös pénz bevezetésének feltételei miatt ismert szerződésbe bekerült az is, hogy az Egyesült Királyság és Dánia nem köteles részt venni a GMU harmadik szakaszában, azaz nem köteles felváltania nemzeti valutáját az euróval. A maastrichti szerződést némi késlekedés után minden tagállam ratifikálta, így 1993. november 1-jén életbe is lépett, megkezdődhetett tehát a visszaszámlálás a múlt század egyik legnagyobb gazdaságpolitikai váltása előtt.

A közös európai monetáris politika a gyakorlatban 1999 óta létezik, ekkor vette ugyanis kezdetét a Gazdasági és Monetáris Unió harmadik szakasza, azaz

³ Az ECU, a European Currency Unit angol kifejezés rövidítése, de mindemellett egy régi francia pénznemet is így hívtak.

⁴ Scheller (2004).

ekkor vezette be 11 európai uniós tagállam az eurót, és adta fel ezzel együtt monetáris függetlenségét. Nemzeti valutáját az első adandó alkalommal felváltotta a közös európai pénzzel Ausztria, Belgium, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Németország, Olaszország, Portugália és Spanyolország, 2001-ben pedig csatlakozott a pénzügyi unióhoz Görögország is. Az egyelőre még csak a felkészülési szakaszban levő tíz új tagállamon kívül az Európai Uniónak (EU) tehát van három olyan tagja - Dánia, az Egyesült Királyság és Svédország -, amely nem kíván részt venni a közös pénzt, és ebből adódóan közös monetáris politikát jelentő integrációból⁵.

1. Táblázat: A GMU-ban résztvevő valuták végleges rögzítési árfolyama

Belga frank	40,3399
Német márka	1,95583
Görög drachma	340,750
Spanyol pezeta	166,386
Francia frank	6,55957
Ír font	0,787564
Olasz líra	1936,27
Luxemburgi frank	40,3399
Holland gulden	2,20371
Osztrák schilling	13,7603
Portugál escudó	200,482
Finn márka	5,94573

Forrás: ECB (2004a)

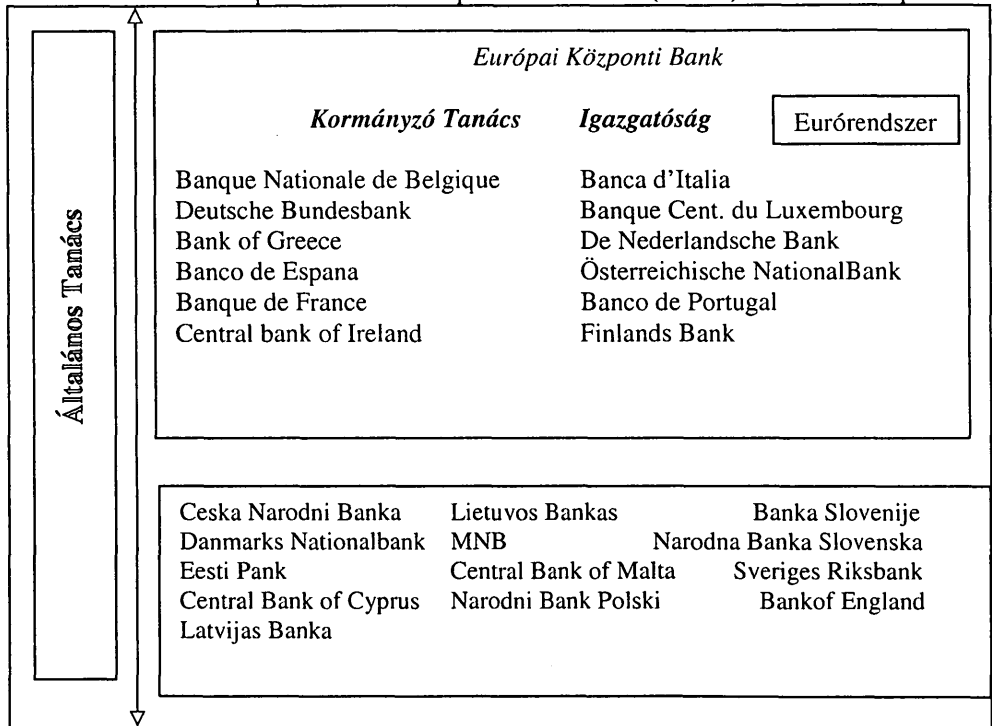
Az euró tényleges bevezetése előtt, azaz 1999 és 2002 között is már a közös európai pénz volt a hivatalos fizetőeszköz az eurózóna tagállamaiban, csak a szabályozás megengedte, hogy az átmenet elősegítése érdekében forgalomban maradjanak a régi érmék és bankjegyek is. Ebben az időszakban a nemzeti valuták gyakorlatilag az euró nem decimális váltópénzei voltak. Az üzletek nagy részét nem készpénzben bonyolító vállalati szektor már ezekben az években átállt az euróra, a magánszemélyeknek meg kellett várniuk a váltással 2002. január 1-jét.

⁵ Az is igaz azonban, hogy az eurót az Európai Unió jóváhagyásával négy uniós kívüli országban is hivatalos fizetőeszközként használják. Ezek az országok Monaco, San Marino, a Vatikán és Andorra. Monacóban a francia frankot váltotta fel a közös pénz, San Marinóban és a Vatikánvárosban az olasz lírát, Andorrában pedig a francia frankot és a spanyol pesetát. (www.mnb.hu)

2. Az egységes monetáris politika⁶

Az euróövezetben egységes monetáris politika van érvényben, azaz a tagállamok korábban élvezett monetáris politikai önállósága megszűnt. A közös pénzt használó uniós tagállamok monetáris politikáját a Központi Bankok Európai Rendszere alakítja, ennek az intézménynek a feladata a közös monetáris politika meghatározása és megvalósítása is. A KBER a közös monetáris politika szimbolikus intézményén, a frankfurti székhellyel működő Európai Központi Bankon túl az összes nemzeti jegybankot is magában foglalja. Az eurózóna jegybankjait és az EKB-t együttesen eurórendszernek nevezik, ennek a rendszernek a feladata közös monetáris politika tényleges végrehajtása.

1. ábra: A Központi Bankok Európai Rendszerének (KBER) sematikus felépítése

Forrás: Scheller (2004).

A KBER-t az EKB döntéshozó testületei irányítják, amelyek a következők:

- Kormányzó Tanács
- Igazgatóság
- Általános Tanács

⁶ Ez a fejezet nagyban támaszkodik Scheller és Soós munkájára.

A közös monetáris politika szempontjából legfontosabb döntéshozó szerv a *Kormányzó Tanács*, amely az Igazgatóság tagjaiból, illetve az eurózónabeli jegybankok elnökeiből áll. Feladata a közös monetáris politika kialakítása, azaz többek között döntést hozni a monetáris politika egyik legfontosabb eszközével, az irányadó kamatlábbal kapcsolatban.

Az *Igazgatóságot* az EKB mindenkori elnöke, illetve alelnöke és a négy másik tag alkotja, elsődleges feladata a monetáris politika végrehajtása, azaz a nemzeti jegybankok irányítása ezzel kapcsolatban.

Az *Általános Tanács* az EKB mindenkori elnökéből, illetve alelnökéből és az összes európai uniós ország jegybankelnökéből áll, azaz ez a legszélesebb és legnépesebb grémium a KBER-n belül. Ez az intézmény mindenek előtt azokkal a kérdésekkel foglalkozik, amelyek az eurózónában egyelőre még részt nem vevő tagállamok kapcsán merülnek fel⁷.

Az EKB-t, illetve KBER-t a maastrichti szerződésben hozták létre a tagállamok, így ezek az intézmények integráns részei az EU teljes intézményrendszerének. A közös monetáris politikáért felelős EKB, illetve a közös európai pénz mindemellett természetesen különbözik a nemzeti szintű központi bankoktól, illetve a nemzeti valutáktól és devizáktól. A legfontosabb különbségek a következők:

- a többi jegybanktól eltérően az EKB nem egy állam monetáris főhatósága, hanem egy (jelenleg) 12, amúgy független tagországot tömörítő gazdasági térség monetáris politikáját irányító, szupranacionális intézmény,
- az EKB nem minden európai uniós tagország monetáris politikájáért felel, ugyanis az integráció ebből a szempontból erősen differenciált utat követ,
- az Európai Unió, illetve az eurózóna nem egy szuverén tagállam.

Sem az európai közös piac, sem pedig a GMU nem egy önmagáért való cél az európai integrációban, létrehozásuknak más célja volt:

- a gazdasági tevékenységek harmonikus, kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődése,
- a foglalkoztatottság magas szintje,
- fenntartható és nem inflatorikus növekedés,
- magas szintű versenyképesség,
- a nemzetgazdaságok konvergenciája⁸.

⁷ Ld. A Központi Bankok Európai Rendszerének (KBER) sematikus felépítése című ábrát.

⁸ Scheller (2004).

A GMU ugyan nevében *gazdaság* és *monetáris* uniót jelent, de a gazdasági és monetáris aspektusok jelentősen eltérnek egymástól a zónán belül. A monetáris és az árfolyampolitika kikerült a nemzeti kormányok hatásköréből, de a gazdaságpolitika egésze alapvetően az európai fővárosokban maradt. Ez akkor is igaz, ha a nemzeti gazdaságpolitikák tekintetében is van a tagországoknak egyeztetési kötelezettsége. Az EU-n belül nagyon fontos a szubszidiaritás elve, ami kimondja, hogy közösségi szintre csak különlegesen indokolt esetben lehet delegálni az amúgy nemzeti szinten is kezelhető problémákat. A közösségi szintre való áttétel feltétele a következő:

- egy tagország egyedül nem képes elérni a kitűzött célt,
- a tagországok együttesen hatékonyabban képesek a kitűzött gazdaságpolitika cél elérésére, mint egy tagállam egyedül.

A monetáris és árfolyampolitika centralizálása, azaz közösségi szintre emelése azért indokolt, mert a közös pénz bevezetése és a nemzeti monetáris politikák fenntartása kölcsönösen kizárják egymást. A gazdaságpolitika esetében nem erről van szó, ugyanis feltételezve, hogy a gazdaságpolitikákat összehangolják a tagállamok, a leghatékonyabb teljesítésre nemzeti szinten van esély, ugyanis nincs elég indok egy monetáris integráció esetében sem a teljes gazdaságpolitika centralizálására.

A GMU tárgyalásakor tehát elsősorban a monetáris, illetve az árfolyampolitikára kell figyelmünket összpontosítanunk. Az eurózónán belül a közös monetáris politikáért az EKB a felelős, ugyanis a közös pénz közös monetáris politikát igényel, ehhez pedig egy központosított monetáris főhatóságra van szükség. Az EKB elsődleges célja az árstabilitás fenntartása, ezért az is elengedhetetlen feltétel volt, hogy az EKB mind a közösségi intézményektől, mind pedig a tagállamoktól függetlenül működjön. A közös pénz természetesen magával hozta az árfolyampolitika centralizálását is, ugyanis amennyiben 12 nemzeti deviza helyett egy van csak forgalomban, akkor annak csak egy árfolyama lehet. Az árfolyampolitika esetében a monetáris és a fiskális politikák elhatárolódása nem annyira jellemző, mint a szűken értelmezett monetáris politika esetében⁹, és az eurózónán belül is együtt dönt ezekben a kérdésekben az EKB és a pénzügyminisztereket tömörítő Ecofin.

Az EKB stabilitás-orientált monetáris politikai stratégiát követ, ami azt jelenti, hogy célja az árstabilitás fenntartása az eurózónában¹⁰. Ennek értelmében a végső cél az árstabilitás fenntartása, ami a fogyasztói árak harmonizált indexének (HICP) 2 százalékos szint alatti növekedését jelenti, azaz a monetáris politika ak-

⁹ Ez többek között Magyarországon is a Magyar Nemzeti Bank (MNB) és a kormány közös kompetenciája.

¹⁰ Soós (1999)

kor tekinthető sikeresnek, amennyiben az ekképp meghatározott index segítségével mért év/év alapú inflációs ráta folyamatosan a 2 százalékos referenciaérték alatt marad. A stratégia értelmében az árstabilitást középtávon fenn kell tartani, ami azt jelenti, hogy a monetáris politikának előretékintőnek kell lennie, és el lehet ismerni a monetáris politikán kívül eső okokból kifolyólag, időlegesen bekövetkező kilengéseket. A hivatalos definícióban szerepel a „növekedés” kifejezés, ami arra utal, hogy a döntéshozók nem tartják elfogadhatónak a fogyasztói árak csökkenését, azaz a számos makrogazdasági veszélyt rejtő deflációt.

Az EKB imént vázolt monetáris stratégiája két pilléren nyugszik:

- pénzmennyiség növekedési üteme,
- árszínvonal alakulása, és az árstabilitást veszélyeztető kockázatok értékelése.

A pénzmennyiség szerepének kiemelése ma már egyre kevésbé jellemző a központi bankokra, ami azzal van összefüggésben, hogy az 1980-as évek pénzügy innovációi, és a pénzügyek egyre nemzetközibbé válása miatt sokakban kétségek merültek fel az árszínvonal és a pénzmennyiség között egyértelmű kapcsolatot feltételező mennyiségi pénzelmélet tarthatóságával kapcsolatban. Az EKB azonban azon kevés monetáris főhatóság közé tartozik, amely feltételezi, hogy

- a pénzmennyiség változásának középtávon stabil kapcsolata van az árszínvonal változásával,
- a pénzmennyiség növekedésének a meghatározott referenciaértéktől való eltérése kockázatot jelent az árstabilitásra.

Az EKB a pénzmennyiség változását nyomon követi, de nem tételezi fel, hogy a referenciaértéktől való eltérésnek azonnal monetáris kiigazítást – enyhítést, azaz kamatcsökkentést, vagy szigorítást, azaz kamatemelést – kellene indukálnia. A referenciaérték 4 százalékos éves növekedésnek felel meg, a pénz-aggregátumok közül pedig az M3-as mutatóra esett az EKB választása. Ennek oka az, hogy az M3 viszonylag széles aggregátum, amely a tapasztalatok szerint leginkább megfelel a monetáris stratégia egyik pillérével szemben joggal támasztott igényeknek. Az M3 pénz-aggregátum a következő elemeket tartalmazza (zárójelben az aggregátumon belüli súllyal)¹¹:

- Forgalomban levő pénzmennyiség (7 százalék),
- Overnight betétek (33 százalék),
- Legfeljebb 2 éves lejáratú betétek (20 százalék),
- Legfeljebb 3 hónapos felmondható betétek (28 százalék),

¹¹ Soós (1999).

- Visszavásárlási megállapodások (4 százalék),
- Pénzpiaci befektetési alapok részvényei és részesedései, illetve pénzpiaci papírok (7 százalék),
- Legfeljebb 2 éves lejáratú adósságpapírok (2 százalék).

Az EKB stratégiájában jelentős szerep jut az árstabilitással kapcsolatos kockázatok alakulásának, illetve ezen kockázatok elemzésének, és az ezekkel kapcsolatos prognózisoknak. Ezek az elemzések természetesen széles adatbázisra támaszkodnak, figyelembe veszik a bérek, az árfolyamok, a hozamok, a várakozások, a költségvetési mutatók stb. változását. Ezek az elemzések hasonlítanak a Magyar Nemzeti Bank (MNB) által készített inflációs jelentésekben szereplő tanulmányokhoz, amelyek szintén a különböző, nem feltétlenül monetáris politikai történések árszínvonalra gyakorolt hatását elemzik.

A közös monetáris politika végrehajtásának konkrét eszközei az 1998-ban definiált egységes monetáris politikai eszköztár¹² elemei, amelyek a következők:

- nyíltpiaci műveletek,
- kötelező rendelkezésre állás,
- tartalékrendszer.

A *nyíltpiaci műveletek* elsősorban a kamatok alakításában, a likviditásmenedzselésben és a monetáris politika irányultságának jelzésében játszanak kiemelkedően fontos szerepet. Négy művelet tartozik e kör alá:

- kéthetes refinanszírozó műveletek (hetente),
- három hónapos refinanszírozó műveletek (havonta),
- finomszabályozó műveletek (ad hoc alapon),
- strukturális műveletek (az EKB strukturális pozíciójának javítása érdekében, ad hoc jelleggel).

A legfontosabb nyíltpiaci művelet az eurózónában a kéthetes refinanszírozó hitel, ennek kamata számít a közös pénzt használó országokban az irányadó jegybanki kamatlábnak. A passzív oldali szabályozást alkalmazó magyar rendszerrel szemben, ahol a kéthetes jegybanki betét kamatlába az irányadó instrumentum, az eurózónában az EKB aktív oldali szabályozást végez, ugyanis az irányadó kamatláb hitelhez kapcsolódik.

A *jegybanki rendelkezésre állás* keretében az EKB egynapos hitelfelvételi, illetve betételhelyezési lehetőséget kínál partnereinek. A hitelhez értékpapír fedezet ellenében lehet hozzájutni, és normális esetben sem a hitelnek, sem a betétnek nincs felső határa.

¹² Részletes leírását ld. Soós (1999).

A tartalékrendszeren keretében az EKB – akárcsak a többi jegybank – a hitelintézetektől kötelező tartalék képzését követeli meg, és ezzel befolyásolja a monetáris kondíciókat.

3. Magyarország és a GMU harmadik szakasza

3.1. Gazdasági aspektus

Magyarország 2004. május 1-jén az Európai Unió tagja lett, de a megkövetelt gazdasági kritériumokat egyelőre nem teljesíti. Emiatt hazánk a GMU harmadik szakaszába hivatalosan belépett, de a közös pénz bevezetése kapcsán derogációs jogot kapott. Magyarország ugyan még a közös pénz előszobájának számító ERM2-es rendszerben sem vesz részt¹³, de az ország európai uniós csatlakozása így is számos változást hozott a monetáris politikát illetően.

A magyar gazdaság- és árfolyampolitikát már most is össze kell hangolni a többi uniós tagállammal, miközben az MNB a KBER tagjává vált, a jegybankelnök pedig az EKB Általános Tanácsának munkájában vesz részt. Az euró bevezetésével a monetáris politika közösségi szintre kerül majd, a jegybankelnök az EKB Kormányzótanácsának teljes jogú tagjává válik, és a magyar jegybank részt vesz az egységes monetáris politika végrehajtásában. A KBER-ben részt vevő tagállamoknak jegyzési kötelezettsége van az EKB alaptőkéjében, de ameddig nem vezetik be az eurót, addig csak a népességszám és a bruttó hazai termék (GDP) nagysága alapján meghatározott összeg 7 százalékát kell befizetni, ami Magyarország esetében valamivel több, mint 5 millió euró.

Az euró bevezetése Magyarország számára az uniós csatlakozás óta nem lehetőség, hanem kötelezettség, ugyanis egyik újonnan csatlakozott tagállam sem rendelkezik a kivülmaradási (opt-out) joggal¹⁴. Az euró bevezetésére való törekvés szintén kötelezettség, azaz a nemzeti valutájukat használó tagállamok – elvileg – nem értelmezhetik úgy a belépési dátum megválasztásának szabadságát, hogy folyamatosan kitolva azt, gyakorlatilag kívül maradjanak az eurózónán. Ennek megfelelően az Európai Bizottság és az EKB is konvergencia-jelentéseket készít, amelyek azt vizsgálják, hogy az euróövezeten kívüli, opt-out joggal nem rendelkező

¹³ Az eurózónához nem tartozó uniós országok közül 2005-ben Dánia, Észtország, Ciprus, Lettország, Litvánia, Málta és Szlovénia is részt vett az ERM2-es rendszerben.

¹⁴ Az euró bevezetéséről az ajánlást is készítő Európai Bizottság, illetve az EKB által készített konvergencia-jelentések alapján hoz döntést a gazdasági és pénzügyminisztereket tömörítő Ecofin. A döntéssel kapcsolatban állásfoglalást ad ki az Európai Parlament és az Európai Tanács, ez utóbbi dönt az átváltási arányról, figyelembe véve az Európai Bizottság és az EKB álláspontját.

tagállamok elérik-e a fenntartható konvergencia magas fokát, illetve, hogy a nemzeti jegybankok milyen mértékben felelnek meg azon jogszabályi követelményeknek, amelyek teljesítése eurórendszerbeli integrációjuk feltétele¹⁵.

A Maastrichti Szerződésben megfogalmazott elvárások közül kettő, az inflációs rátára, illetve az árfolyamra vonatkozók érintik közvetlenül a Magyar Nemzeti Bankot¹⁶:

- „Az...árstabilitási kritérium azt jelenti, hogy egy tagállam fenntartható árstabilitással és a vizsgálatot megelőző egy éves időszakon keresztül az árstabilitást illetően legjobb eredményt felmutató legfeljebb három tagállam átlagos inflációs rátáját legfeljebb 1,5 százalékponttal meghaladó inflációs rátával rendelkezik. ...”

- „Az...Európai Monetáris Rendszer árfolyam-mechanizmusában történő részvételre vonatkozó kritérium azt jelenti, hogy egy tagállam a vizsgálatot megelőző legalább két éven keresztül komoly feszültségek nélkül az Európai Monetáris Rendszer árfolyam-mechanizmusa által előírt normál ingadozási sávokon belül maradt. Így különösen azt, hogy ugyanezen időszak alatt a tagállam saját kezdeményezésére nem értékelte le valutájának bilaterális középárfolyamát valamely másik tagállam valutájával szemben.”

A Magyar Nemzeti Banknak a jegybanktörvényben meghatározott elsődleges célja az árstabilitás elérése és fenntartása, azaz az inflációs kritérium tekintetében semmiféle ellentmondás nincs a magyar jegybanki szabályozás és a maastrichti kritériumrendszer között. A jegybanknak az a feladata, hogy lehetőségeihez képest hozzájáruljon az infláció lecsökkentéséhez, és amennyiben ezt teljesíti, automatikusan elősegíti az ország csatlakozását az eurózónához. Az inflációs kritériumhoz kapcsolódóan Magyarország a csatlakozási tárgyalások során vállalta, hogy statisztikai rendszerét összhangba hozza az Eurostat módszertani előírásaival. Ennek megfelelően a nemzeti fogyasztói árindex mellett – az Eurostat-tal közösen meghatározott – harmonizált fogyasztói árindexet is számolnia kell a magyar statisztikusoknak.

Az árfolyamkritérium kapcsán a jegybanknak és a kormánynak közös a felelőssége, miután a magyar jogszabályok szerint a monetáris főhatóság és a kormányzat közösen dönt az árfolyampolitikai kérdésekkel, így egy esetleges le-, illetve felértékeléssel és az árfolyamrendszer megválasztásával kapcsolatban is. A jelenlegi, 2001 óta létező magyar árfolyamrendszer lényeges jellemzőit tekintve

¹⁵ ECB (2004a)

¹⁶ Forrás: MNB (2001)

közös pénzt még nem használó uniós tagállamok közötti árfolyampolitikai együttműködés feltételeit teremti meg. Az ERM2 rögzített, de kiigazítható árfolyamok multilaterális rendszere, amelyben a középárfolyamot ± 15 százalékos ingadozási sáv övezi. A középárfolyammal és adott esetben a szűkebb ingadozási sávval kapcsolatos döntéseket az érintett EU-tagállamnak, az euróövezet országainak, az EKB-nak és a mechanizmusban részt vevő többi EU-tagállamnak a kölcsönös megállapodásával hozzák”¹⁷.

A magyar rendszer szintén egy ± 15 százalékos ingadozási sáv, aminek a középárfolyama az euró és a forint közötti kurzust jelenti. A sávszéleken a jegybanknak intervenciós kötelezettsége van, így biztosítva, hogy az árfolyam a sávon belül maradjon. A forint sávon belüli mozgását a piaci erők – a kereslet és a kínálat – határozzák meg, bár az MNB-nek joga van a sávon belül beavatkozásra is. Abban az esetben, ha az árfolyam eléri a sáv szélét, a jegybank devizapiaci intervenció alkalmazásával tartja a forintot a sávon belül, azaz devizavétellel vagy devizaeladással megakadályozza az árfolyam további erősödését vagy gyengülését. A 2001-es sávszélesítés és árfolyamrendszer-váltás nem titkolt célja volt az eurózónához való közeledés¹⁸. Az ERM2-es rendszer csak a szabad lebegtetéssel, a 2001-es váltás előtt Magyarországon is alkalmazott csúszó leértékeléssel, illetve a nem az euróhoz való bármilyen árfolyamrögzítéssel nem kompatibilis¹⁹.

Az ERM2-es rendszerhez való csatlakozás az egyik legfontosabb gazdaságpolitikai feladat, ami az eurózónába igyekvő Magyarország előtt áll. A rendszerhez való csatlakozás két legfontosabb kérdése annak időzítése, illetve a belépéskor alkalmazott középárfolyam.

A belépésre az európai uniós tagság elnyerése után bármikor sor kerülhet, és általában a résztvevő államok nem töltenek el a kötelező két évnél többet a rendszer keretein belül, ami azt jelenti, hogy az ERM2-höz való csatlakozás dátumát az euró szándékolt bevezetési dátuma határozza meg. Bizonytalansági tényező, hogy a részvétel nem a magyar fél egyoldalú döntése, azt a tagállamoknak kell kérvényezniük. A részvételről és annak feltételeiről az EKB-vel, illetve a döntésben részt vevő érintett felekkel kell megállapodni.

A középárfolyam meghatározásánál az az alapelv, hogy a kurzus a lehető legközelebb legyen az akkori körülményeknek megfelelő egyensúlyi szinthez, aminek a meghatározása azonban nem egyértelmű. A középárfolyamról – akár csak a részvételről, illetve az ingadozási sáv tényleges szélességéről – közös eljárás keretében döntenek, amelyben „részt vesz az Európai Bizottság, meghallgatásra kerül a Gazdasági és Pénzügyi Bizottság”²⁰, és amelyben az euróövezet tagállamainak

¹⁷ ECB (2004a)

¹⁸ www.mnb.hu

¹⁹ ECB (2004b)

²⁰ A Gazdasági és Pénzügyi Bizottság az uniós tagállamok pénzügyminisztereiből álló Ecofin üléseit készíti elő, elsősorban a stabilitási, illetve konvergencia programokkal, a

rül a Gazdasági és Pénzügyi Bizottság²⁰, és amelyben az euróövezet tagállamainak pénzügyi és gazdasági miniszterei és az EKB egyfelől, valamint a nem az euróövezetbe tartozó, az ERM2-ben résztvevő tagállamok miniszterei és jegybankelnökei másfelől közös megegyezésre jutnak. Az ERM2-ben részt nem vevő miniszterek és jegybankelnökök szavazati jog nélkül részt vehetnek az eljárásban. Az eljárásban részt vevő felek, beleértve az EKB-t, bizalmas indítványt terjeszhetnek elő a központi paritás felülvizsgálatára”²¹. A közös eljárással történő belépés is alátámasztja azt, hogy az EKB és az európai intézmények nem támogatják a közös pénz egyoldalú bevezetését, az „euróizációt”.

3.2. Jogi aspektus

A gazdasági és technikai aspektuson túl van az euró bevezetésének jogi kritériuma is, amely szerint a „nemzeti jogszabályoknak – különös tekintettel a nemzeti jegybanktörvényekre – meg kell felelniük az Európai Közösséget létrehozó szerződés, illetve az EKB és a KBER Alapokmánya rendelkezéseinek”²².

Az eurózónába belépő tagállamok nagy többsége módosította jegybanktörvényét az 1999-es bevezetés előtt, épp azért, mert e törvények nem minden szempontból feleltek meg a szigorú uniós előírásoknak. A jelenleg érvényes, 2001-ben elfogadott magyar jegybanktörvény – a 2001. évi LVIII. Törvény – megfelel az uniós előírásoknak, ugyanis az uniós joganyagnak megfelelően az MNB elsődleges céljaként az árstabilitás elérését és fenntartását jelöli meg, az MNB alapfeladatai összhangban vannak a KBER jegybankjainak alapfeladataival, és az elvárt jegybanki függetlenséget is biztosítja a törvény. Az EU tiltja a költségvetés jegybanki finanszírozását, és az utóbbi évek számos módosításának köszönhetően ebből a szempontból is megfelel az elvárásoknak a magyar jogszabály.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás előtt Magyarországnak liberalizálnia kellett a tőkepiacát, ami 2001-ben a forint konvertibilissé tételével együtt meg is történt, addig ugyanis korlátozások voltak érvényben a külföldiek rövid lejáratú értékpapír-vásárlásaival kapcsolatban. A devizakorlátozások megszüntetéséről szóló 2001. évi XCIII. törvény megfelel az uniós előírásoknak.

Az uniós csatlakozás és a GMU-ban való részvétel miatt módosításra került a csődtörvény, a statisztikai törvény, a jogalkotás rendjéről szóló törvény, a

²⁰ A Gazdasági és Pénzügyi Bizottság az uniós tagállamok pénzügyminisztereiből álló Ecofin üléseit készíti elő, elsősorban a stabilitási, illetve konvergencia programokkal, a túlzottdeficit-eljárásokkal és a gazdaságpolitikai koordinációhoz kapcsolódó kérdésekkel foglalkozik.

²¹ Csajbók-Csermely (szerk., 2002)

²² MNB (2001)

lakástakarék-pénztárakról szóló törvény, a devizatörvény és a számviteli törvény is. Bizonyos kérdésekkel kapcsolatban Magyarországnak csak a derogációs idő lejártá után kell megfelelnie az uniós szabályoknak. A jegybankkal és a pénzügyi szektorral kapcsolatban ezek közül a legfontosabb, hogy Magyarország 2008. január 1-jéig átmeneti mentességet kapott a Befektető Védelmi Alap (BVA) nyújtotta biztosítás által fedezett összeg minimum nagyságának megemelési kötelezettsége alól.

3.3. Ami még hátravan az euró bevezetéséig

A GMU harmadik szakasza fele vezető úton természetesen még számos tennivaló akad, amelyek közül a legtriviálisabb a maastrichti konvergencia-kritériumok teljesítése. Mindemellett a jogi környezet is jelentős módosításra szorul, sőt új intézményeket is létre kell hoznia Magyarországnak, ha fel akarja váltani a forintot az euróval.

Az euró bevezetése a jegybanktörvény jelentős módosítását követeli meg, ugyanis jogi szinten is biztosítani kell a feltételeit annak, hogy a magyar állam feladja monetáris függetlenségét, és ezen jogait egy szupranacionális intézményre ruházza át. Az euró bevezetésekor a nemzeti jogyagnak el kell ismernie, hogy a közös monetáris politika az eurórendszeren keresztül valósul meg. Az euró bevezetését követően az érintett törvényi rendelkezéseknek el kell ismerniük az EKB Kormányzótanácsának kizárólagos jogát arra, hogy az euróbankjegyek kibocsátását elrendelje²³. Az eurót bevezető tagállamoknak át kell adniuk devizatartalékaikat a nemzeti jegybankoknak, amelyeknek az EKB jegyzett tőkéjében való részesedésük arányában hozzá kell járulniuk az EKB devizatartalékokat megtestesítő eszközeihez.

Az eurót még be nem vezető tagállamoknak joguk van arra, hogy az árfolyampolitikát a kormányok hatáskörébe utalják, a közös pénz átvétele után azonban jogi értelemben is biztosítani kell az eurórendszer árfolyampolitikájával kapcsolatos feladatok közösségi szintre emelését. Az eurózónában az árfolyampolitika irányításának feladatával az Európai Unió Tanácsa és a vele szoros együttműködésben álló EKB rendelkezik.

A közös pénz átvételének az is feltétele, hogy a jegybankok átruházzák nemzetközi kapcsolataik alakításának jogát az EKB-ra, az eurózónában ugyanis az eurórendszerre ruházott feladatokkal kapcsolatos nemzetközi együttműködés területén az EKB dönt a KBER képviselőtének formájáról. A nemzeti jognak ezen kívül lehetővé kell tennie azt is, hogy a tagállami jegybankok az EKB jóváhagyásával részt vehessenek nemzetközi monetáris intézmények munkájában.

²³ ECB (2004a)

Magyarországnak az euró bevezetéséig csatlakoznia kell az EU bruttó elszámolási rendszeréhez, a TARGET-hez²⁴, ami az EKB monetáris politikai műveleteihez kapcsolódó fizetések mellett a nagybani fizetési forgalmat is lebonyolítja.

Az euró hamisításnak való fokozott kitétsége miatt az MNB-nek fel kell állítania a közös pénz bevezetéséig a Nemzeti Bankjegyszakértői, a Nemzeti Érmeszakértői és a Nemzeti Kézpénzszakértői Központokat. Magyarországnak lehetősége van arra, hogy az euró bevezetése után átmeneti periódust iktasson be a bankjegyek és a pénzermék bevezetése kapcsán, azaz a közös pénz átvételével ne egy időben vonják ki a nemzeti valutát a forgalomból. A kérdésről nemzeti szinten kell határozni, abba az uniós intézmények nem szólnak bele.

Az európai uniós csatlakozás óta az EKB-nak véleményezési joga van minden olyan nemzeti jogszabállyal kapcsolatban, amely illeszkedik a közös jegybank feladatköréhez. Az EU-ba igyekvő Magyarország már a csatlakozás előtt is adott az EKB véleményére, amit az is bizonyít, hogy a 2002 nyarán elfogadott jegybanktörvény-módosítás esetében is bekerült a törvény szövegébe a frankfurti bank ajánlása. Az uniós tagság után egy alkalommal került sor az MNB-ről szóló jogszabály módosítására: 2004 októberében a Monetáris Tanács kibővítésével kapcsolatban nyúltak hozzá a törvényhez. Az EKB véleményét ekkor is figyelembe vették a törvényalkotók, és a végső szavazáskor már az ekképp módosított szövegre mondott igent az országgyűlés.

Irodalomjegyzék

- Csajbók, A. – Csermely, Á. (2002): Az euró hazai bevezetésének várható hasznai, költségei és időzítése. MNB Műhelytanulmányok, 2002. No. 24
- European Central Bank (2004a): Convergence report, 2004.
- European Central Bank (2004b): The monetary policy of the ECB, 2004.
- Magyar Nemzeti Bank (2001): A Forint útja az Euróhoz, 2001.
- Scheller, Hanspeter K. (2004): The European Central Bank – History, Role and Functions. European Central Bank, 2004.
- Soós, J. (1999): Az Európai Központi Bank működési keretei. MNB Műhelytanulmányok no. 19, 1999.

²⁴ Transzeurópai Automatizált Valósídejű Bruttó Elszámolási Rendszer